

12 **SILKESTRØMPER, SIGARETTER OG TOMBOYS**

20-tallet forandret kvinnemoten ganske drastisk

16 **DA HARLEM BLE MODERNE**

Sorte og sofistikerte

20 **ET ÆRLIG FORSØK**

Funkisarkitekt Lars Backer

24 **BLÅ RAPSDI**

Her og nå: The New Yorker

29 **NOW AT LIBERTY**

Dikt av Dorothy

30 **BAUHAUS**

Enkelhet er en dyd

33 **MANNEN SOM MALTE DRØMMER**

Salvador Dalí – klin kokos i nøtta

36 **PIRANDELLO OG DET MODERNE**

Fascistisk spilloppmaker

40 **BALILLAER OG SMÅULVER**

Den skal tidlig krøkes

45 **FRANZ K MØTER SHERLOCK HOLMES**

Klarer du å løse dette mysteriet?

48 **POLARISERING OG ISHAVSIMPERIALISME**

Nasjonalisme i blå vind

8 **FLYVERTINNENS HISTORIE**

Høyt flyr de og blide er de

52 **UTFLUKT**

Andreprisvinneren av Filologens novellekonkurranse

59 **DAGENS FILOLOG**

Lieselotte Holmene

Italiensk design: Dette vakre hodet er utført i krom en gang på 20-tallet for å kunne fungere som hatteholder. En pyrd for ethvert hjem – da som nå.

BALILLAER OG SMÅULVER

OPPVEKST I TYVETALLETS FASCIST-ITALIA

I den italienske Balillabevegelsen ble barna opplært i den fascistiske tro som tyskerne ble det i Hitler-Jugend.

I denne artikkelen ønsker jeg å presentere en for de fleste helt ukjent side av tyvetallets fascistiske Italia: barnas Italia, – og barne- og ungdomsorganisasjonen som fikk ansvaret for å fostre de små til å bli gode italienske fascister: Opera Nazionale Balilla (ONB), eller den nasjonale Balillabevegelsen. Balillaorganisasjonen ble stiftet i 1926, og den skulle komme til å organisere store deler av landets barn og unge. Fascistenes barne- og ungdomspolitikkk vokste gradvis frem ettersom regimet utviklet seg, og ble blant annet uttrykt gjennom Balilla. At borgerne alt fra barnsben av ble opplært i den fascistiske tro, så fascistene på som en garanti for regimets fortsatte eksistens.

FASCISTENES BARNE- OG FAMILIEPOLITIKK
Mussolini ønsket å øke landets befolkning fra 40 millioner i 1927, til 60 millioner på midten av 1900-tallet. Lover og tiltak ble innført for å sikre dette. I 1926 ble det opprettet en straffeskatt for ungkarer, og salg av prevensjoner og bøker som ga prevensjonsveiledning ble forbudt. I 1928 ble en babybonus innført, og unge ektepar fikk egne lån. I 1929 ble minimumsalderen for ekteskapsinngåelse senket fra femten til fjorten år for kvinner, samt fra atten til seksten år for menn. Likevel syntes tiltakene forgjeves: Mens det i 1922 ble født 30,7 barn per 1000 kvinner, viste tallene i 1936 en drastisk reduksjon med 22,4 barn per 1000 kvinner.

Fascistene var tidlig ute med å tilby sine borgere en rekke forskjellige sosial- og helserettede tjenester: Barnehager, sykehus og mødreklinner, 40-timers arbeidsuke, arbeidsledighetsstrygd og fritidstilbud til barn og voksne, bare for å nevne de betydeligste. Doktrinene ble spredt gjennom mange kanaler – gjennom lærebøker, radio, plakater, relieffer på husvegger og oppbyggelige sanger. Budskapet var: Tro på den evige fascistiske revolusjon, på frem-

Tekst: Hanne Storm Ofteland

skrittet. Lev nøkternt og spartansk. Jobb hardt. Vær dydig. Skaff mange barn. Og, hvis mulig: Lev ditt liv på landet med frisk luft, jordbruk og sunne idealer. Arbeidet for bedre hygieniske standarder og bekjempelse av alvorlige sykdommer som tuberkulose, preget tiden. Borgerne skulle bli sunne og friske, og alt fra barnsben av ble det flittig drevet idrett, blant annet gjennom Balillaorganisasjonen, og for de voksne gjennom den nasjonale fritidsklubben Opera Nazionale Dopolavoro.

Barne- og ungdomsorganisasjoner oppsto i flere europeiske land på 1800-tallet. Italia var sent ute her, men landet hadde likevel noe aktivitet på dette området tidlig på 1900-tallet. Felles for alle disse europeiske barne- og ungdomsorganisasjonene var dyrking av nasjonal stolthet og samhold, disiplin, kjærlighet til friluftsliv og tradisjon, samt moralsk og fysisk fortrøsting. Disse typer organisasjonsformer lå til grunn for både Hitler-Jugend i Tyskland, Komsomol i Sovjetunionen, Opera Nazionale Balilla i Italia, samt for tilsvarende organisasjoner i mer demokratiske nasjoner. Forskjellen lå først og fremst i at de totalitære regimer gjerne hadde svært unge medlemmer, og at de etter hvert ledet barna inn i angiverroller. Lydighet og lojalitet overfor staten var viktigere enn lojalitet til hjemmet.

Før Balillaorganisasjonen ble stiftet, hadde de barne- og ungdomsorganisasjonene som fantes vært fristilte. Ved hjelp av egne lover ble disse snart eliminert. En lov av 3. april 1926 (året da regimet begynte å stramme tøylene) fastsatte rammene for Balillaorganisasjonen. De fire grunnleggende elementer man betraktet som nødvendige for å forme de unge, ble nå klarlagt: fysisk trening – og da særlig fekting, militær trening – som også innebar orden, disiplin, lydighet, kameratskap og

I Balillaorganisasjonen lærte jentene husstell, god hygiene og barneomsorg – guttene ble drillet i militær eksersis.

kjennskap til seremonier og leirliv, helse og hygiene, samt samfunnsborgerlig, politisk opplæring. Organisasjonen var underlagt Ministero dell'Educazione Nazionale (det nasjonale utdanningsministerium), og lederen var Renato Ricci, en betydelig mann i det fascistiske statsapparat.

KRIGERSKE ULVER, KJÆRLIGE ULVINNER

Barn mellom seks og atten år kunne delta i Balillaorganisasjonen. De ble inndelt i tre aldersgrupper, samt etter kjønn: De aller minste, fra seks til åtte år, ble kalt ulvesønnene og ulvedøtrene (*figli/figlie della lupa*) etter Romulus og Remus – Romas mytologiske grunnleggere. Så kom åtte til fjorten-åringene; Balillaene og de små italienerinner (*Balilla/Piccole italiane*), og til slutt de mellom fjorten og atten; avantgardistene og de unge italienske kvinner (*Avanguardisti/Giovani italiane*).

For de aller yngste barna besto medlemskapet av lek og moro, samt lett gymnastikk.

Jentene ble lært husstell, god hygiene og barneomsorg. Sportsaktivitetene de fikk tilbud om besto av rytmisk gymnastikk, da ledelsen mente dette ville lette barnefødsler

i voksen alder.

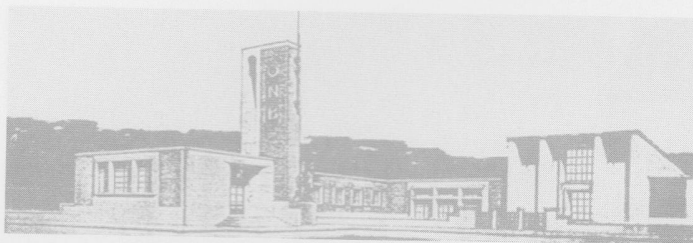
For guttene i alderen 8-18 år innebar medlemskapet at de tilhørte en paramilitær ungdomsorganisasjon inndelt etter romersk militært mønster: Elleve gutter og en leder dannet en skvadron, tre skvadroner en manipel, tre manipel en centurion. Lederne var lærere, gjerne i tillegg medlemmer av MVSN (*Milizia Volontaria per la Sicurezza Nazionale*), eller den frivillige milits for den nasjonale sikkerhet, Mussolinis egne sikkerhetsstyrke. Offiserer fra MVSN ledet de eldste guttene i aldersgruppen 14-18 år.

Fascistene forberedte seg hele tiden på en eventuell krig – målet var å beleire og kolonisere deler av Nord-Afrika. At landet ikke hadde kolonier som de andre europeiske stormaktene, og dessuten det forsedelige oppgjøret etter første verdenskrig, var vanskelig å akseptere. Italia skulle vokse seg stort og sterkt. Man trengte landområder til dyrking og til bosetting. Og for å få til dette, måtte det krig til. Fascistene var hele tiden voldsforherligende, krigshetsende og brutale, og utviklet en kult basert på offer, død og martyrer. Dette var den fascistiske "revolusjons" egne mar-

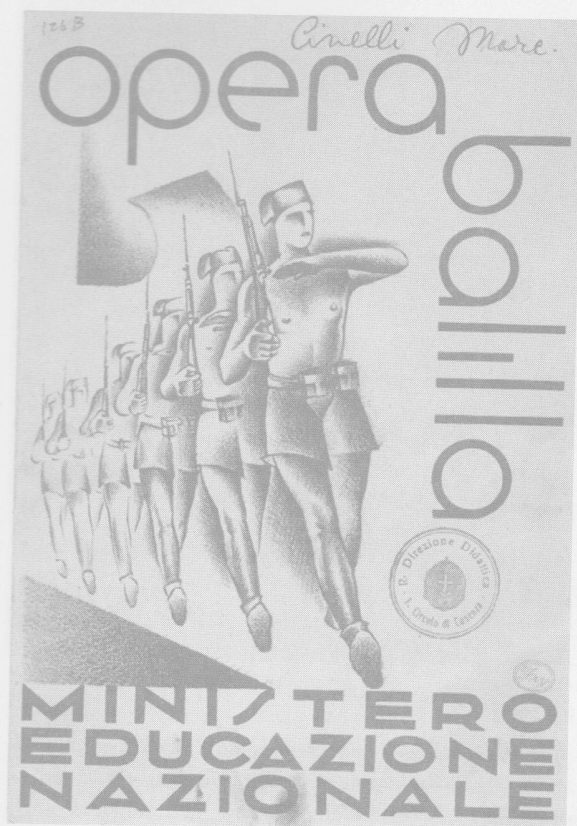
tyrer, martyrer fra samlingen av Italia, og falne soldater fra 1. verdenskrig. Å falle i strid for sitt land var den største ære, og Mussolini forsøkte å gjøre den fredelige italiener om til en romersk kriger. Han lyktes aldri der. Men guttene i Balillaorganisasjonen ble altså drillet i krigføring og kult. De ble ikledt egne uniformer: grågrønne kortbukser og knestrømper, sort skjorte og *fez*; en orientalsk hatt med form som en avstumpet kjegle, blått tørkle i halsen, samt sorte sko. ONB-merket i italienske farger var festet på venstre skjorteærme, mens en romersk ørn – formet som en M – symbolikken var ikke akkurat subtil – var festet til *fez*'en. Jentene fikk skjørt og alpeluer i stedet for *fez* og kortbukse.

Selv om det i teorien var meningen at barn av alle klasser og begge kjønn skulle finne seg til rette i Balillauniformen, var det i praksis relativt få barn av bønder eller arbeider-klassebakgrunn i organisasjonen. Det viktigste var at barna lærte lydighet til myndighetene. De fleste Balillaer likte å treffes i sine uniformer, rope slagord og delta i det bestemte patriotiske ritualer. Barn som ble holdt ute av organisasjonen av antifascistiske foreldre ble forskjellsbe-

>>

Arkitekten Enrico Del Debbios prosjekt, La Casa Balilla Madre – Moderbygningen for Balilla-organisasjonen – oppført i Roma. Likheten med et stort skip er slående. Under: Propagandaplakat. Til høyre: Mussolini.

handlet; de ble diskriminert både i skolen og senere, da de som voksne skulle ut i arbeidslivet. Balillaorganisasjonens største suksess var å gjøre italienere mer sportsinteresserte. Massegymnastikk med identisk kledt ungdom som sang sanger var ment å skulle demonstrere den enhet, orden og styrke som fascismen hadde skapt. Kanskje skyldtes Italias store suksess i olympiaden i Berlin i 1936 dette?

HVA MAN ØNSKET Å LÆRE DE SMÅ

Fascismen bygget i stor grad på tro. Troen på revolusjonen, fascismen, Italia – og kirken. Tidlig i epoken delte fascismen en rekke synspunkter med futuristene. Man ønsket fremskritt, omveltning, teknikk, fart, ungdom og krig. "Krig er den eneste form for hygiene" proklamerte futuristenes talsmann Marinetti. Men ettersom fascistene, etter futuristenes mening, tidlig på tyvetallet begynte å bli vel satte og reaksjonære, så skilte de to retningene lag.

dom, mot, vilje, handlekraft, vold, død – og fremskritt. Mussolini ble et kultsymbol i seg selv. Man tilba ham nærmest. Sitater fra taler og kommentarer han hadde gitt, ble gjerne blåst opp og plassert på vegger – både innen- og utendørs – som relieff-utsmykninger. Bildet hans fantes overalt: Mussolini som løvetemmer, motorsyklist, pilot, skiløper, hardt arbeidende politiker, sveltende i ferd med årets innhøsting. Motivene var mange, og man fant dem på de merkeligste steder, til og med som utsmykninger på kvinnebadedrakter!

Barna skulle skjermes fra "farlige" umoralske inntrykk, mens man søkte å innpode fascismens idealer i de små hoder – og fremfor alt, troskap til revolusjonen og til lederen, il Duce. Det var ikke for ingenting at Balillaorganisasjonens motto var "Tro! Adlyd! Kjemp!". Ved hjelp av ungdommen skulle læren spres og forankres, folkelig støtte sikres og en elite utdannes. Mussolinis og partiets linje var som oftest å

Futuristene suste videre – for å gå i oppløsning som gruppe kort tid etter, mens fascistene fridde til borgerskapet og søkte å skape ro og orden i landet. De beholdt likevel mange av de ovennevnte punktene i sin ideologi: ung-

inkludere så mange deler av samfunnet som mulig i arbeidet med å bygge den nye, nasjonale fascistiske stat. Tanken var at de som ble ønsket velkommen ikke så lett ville stille seg utenfor. Og hvis de så stilte seg utenfor, så var det deres eget valg. I en berømt tale Mussolini holdt ved Scalateatret i Milano i oktober 1926, presenterte han blant annet sin oppskrift for fascismen: "Vår formel er denne: Alt innen staten, ingenting utenfor staten, ingenting mot staten."

AKTIVITETER OG TILBUD

Balillaorganisasjonen hadde sine gode sider: Trengende barn fikk tilbud om et daglig måltid, skolebøker og helsetjenester. Det fantes bibliotek og radio i de fleste Balillahus. Man hadde også filmvisninger – gjerne underholdningsfilm, ikke bare propaganda. Balillaene dro ofte på ekskursjoner. De fikk moderasjon på toget for å gjøre "viktige" ting som å dra til Roma for å se den nasjonale jubileumsutstillingen bygget i forbindelse med regimets 10-årsfeiring, *Mostra della rivoluzione fascista*, eller for å gjøre ære på den evige ild, plassert ved den ukjente soldats grav ved Vittorio Emanuele-monumentet ved Capitol. I forbindelse med all festivitas og høytidelige markeringer av nasjonale og fascistiske hel-

burde se ut, *Progetti di costruzione di Case Balilla, palestre, campi sportivi, piscine, etc.*, ble forfattet av arkitekten Enrico Del Debbio. Manualen inneholdt flere forskjellige

Barna skulle skjermes fra "farlige" umoralske inntrykk, mens man søkte å innpode fascismens idealer og troskap til revolusjonen og il Duce i de små hoder.

Den skal tidlig krøkes ... Liten ulvesønn på vei til sommerkolonien.

ligdager, ble Balillaene også ofte brukt. Da paraderte de, gjerne syngende, gjennom gatene som en del av det offisielle programmet. Balilla-medlemmer hadde også fortrinnsrett til barnekoloniene i fjellene og ved sjøen – hvor de kunne få god, nærende mat, frisk luft og fysisk trening.

BALILLABYGNINGEN

Utrolig som det nok kan høres for oss i vår tids olje-Norge med penger på bok men intet å bruke, så påla fascistene faktisk kommunene å bygge egne bygninger for Balilla-organisasjonen, eventuelt å stille egnede lokaler til disposisjon. Landet var lutfattig og arbeidsledigheten høy, men bygges skulle det! I løpet av de drøyt tyve årene fascistene hadde makten, ble det oppført hundrevis av Balillabygninger. En egen manual for hvordan et Balillabygg

typemodeller, – forslag tilpasset forskjellige økonomiske rammer og forskjellig størrelse på barne- og ungdomsflokkene. Boken ble flittig brukt av arkitekter i hvert fall frem til 1930-31. Balillabyggene inneholdt gjerne gymsal med tilgang til utendørs eksersisområde, omkleddingsrom med dusjer, sakrarium (kultrom), kombinert bibliotek og forsamlingsrom, kontorer, førstehjelpsrom og redskapslager. Egne forskrifter fantes om utforming av interiører. Man ga gjerne bygningene et "ungdommelig" preg, slik at de unge skulle trives. Dette innebar at mange rasjonalistiske arkitekter, eller funksjonalistiske som de kalles i resten av Europa, etter hvert fikk slike oppdrag. Mens tyskerne bygget

staute, tradisjonistiske HJ-hjem, ofte med torv på taket, fikk Balillahusene i mange tilfeller en svært fantasifull og futuristisk utforming. Bygningene kunne ta form av et skip, et tog, ha assymetriske buer og kurver i lyse farger og lette materialer. Den italienske fascismen tok aldri stilling til noen nasjonal fascistisk stil, men mente at idealene like gjerne kunne uttrykkes i et moderne formspråk som i en mer klassiserende stil.

Som eksempel i denne artikkelen, har jeg valgt å presentere Balilla-bygningen i den lille byen Sabaudia sør i Lazio. Denne er noe senere enn tyvetallet, tegnet som den er av Oriolo Frezzotti i 1933, og oppført i 1934. Sabaudias Opera Nazionale Balilla-bygning er en enkel lav en-etasjes bygning med flatt tak. Den er ikke stor (byen var konstruert for 5000 innbyggere totalt),

men har likevel et monumentalt, nobelt preg. Den er oppført i lyspusset mur, gul teglstein, med tidens yndede travertin rundt inngangspartiet. Bygningen er plassert rundt et gatehjørne, og har således to frontpartier. En korridor med store gjennomgående vindusbånd på hver side åpner opp og gir innsyn til den bakenforliggende kombinerte leke- og gymnastikkplassen som også vender mot byens skolebygning. Således var barna effektivt skjermet mot trafikken. På baksiden finner vi en

ultramoderne apsis – et populært formelement på nittentyve- og tredvetallet – med høye vertikale vinduer. Bygningen inneholder i tillegg til gymsalen, bibliotek, fektesal og lokaler til dusjer og kontorer. Bygningen er komplettert med en slags oppmurt "steele" med flaggstang på. Denne "stelen" har bokstavene "ONB" montert nedover langs den ene siden. Rundt bygningen er store midtrabatter plantet til med maritim furu, og gatebildet er luftig, grønt og lyst. Det hygienisk miljø som fascismen og modernismen vektla, ble her godt ivarett.

LYKTES REGIMET?

Den amerikanske fascisthistorikeren Bruce F. Pauley mener at tysk ungdoms lojalitet til Hitler kan forklares ut fra at Det tredje riket kun varte i tolv år. De rakk rett og slett ikke å bli desillusjonert. Mens italiensk ungdom etter 1936 – da hadde fascistene allerede styrt i farten – så at regimet ikke klarte å leve opp til sine løfter. Særlig var de imot den forestående militære alliansen med Tyskland. Fascistene klarte rett og slett ikke å skape en ny ideologisk bevissthet i de unge. Jeg avslutter med å la den prominente fascist Giuseppe Bottai oppsummere hva mange italienere nok følte i slutten av perioden:

"Jeg ser rundt meg, og det virker for meg som om den lille biten sosialt liv som Mussolinis regime har tillatt fortsatt eksistens, blir holdt gående av den samme provisoriske, brekkelige balansen som regulerer det indre livet hos hver enkelt av oss. Det finnes ikke lenger noen individualitet som kan uttrykke seg selv i dette uartikulerte samfunn som er så tett sammenknyttet at det har nådd et stadium av stasis. Det finnes verken personlighet eller alvor. Det er galt å tro at ett enkelt menneskes styre, strukket langt ut over de tillatte grensene for et diktatur, kan ødelegge de individuelle verdier for å i deres sted fostre kollektive verdier. Det ødelegger begge. [...] Diktaturet har fortært seg selv." (Dagboksnotat, 5. september 1942.)